

Beslag op kredietruimte

Inleiding

Artikel 718 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) bepaalt dat een schuldeiser conservatoir derdenbeslag kan leggen op de in artikel 475 Rv bedoelde goederen, te weten: vorderingen die de beslagene op derden mocht hebben, of vorderingen die de beslagene uit een ten tijde van het beslag reeds bestaande rechtsverhouding rechtstreeks zal verkrijgen.

In het arrest van de Hoge Raad d.d. 29 oktober 2004¹ was de vraag aan de orde of een conservatoir derdenbeslag ook niet-benutte kredietruimte kan treffen. Kredietruimte is de bereidheid van de bank om, ondanks dat de rekeninghouder geen tegoed bij, maar slechts een schuld aan de bank heeft, betalingsopdrachten uit te voeren en de cliënt toe te staan kasgelden ten behoeve van zijn normale kasverkeer op te nemen.² De Hoge Raad oordeelde dat beslag hierop naar Nederlands beslag- en executierecht niet kan worden aanvaard.

Historie

Het Duitse Bundesgerichtshof bepaalde op 29 maart 2001³ dat een beslag, gelegd onder een bank ten laste van een schuldenaar, ook aanspraken kan treffen die deze schuldenaar uit hoofde van kredietfaciliteiten jegens deze bank heeft. Kortom, beslag op niet-benutte kredietruimte werd door het Bundesgerichtshof mogelijk geacht.

R.D. Vriesendorp bepleitte analoge toepassing van deze uitspraak voor het Nederlandse recht.⁴ Kort hierna oordeelde de president van de Rechtbank Utrecht dat beslag op kredietruimte inderdaad mogelijk was.⁵

De literatuur, evenals de lagere jurisprudentie, reageerde verdeeld na bovengenoemde uitspraak.⁶ Grofweg werden drie oplossingen verdedigd:

1. Beslag op kredietruimte is niet mogelijk.
2. Beslag op kredietruimte is mogelijk, maar slechts voorzover over die kredietruimte wordt beschikt door de beslagene (de gematigde leer).
3. Beslag op kredietruimte is mogelijk (de ruime leer).

Arrest Van den Bergh/Van der Walle

Casus

Van den Bergh drijft samen met zijn echtgenote een agrarisch bedrijf. Van den Bergh en Van der Walle sluiten in

1999 een overeenkomst waarin Van den Bergh zich verplicht om vier 'ronden' van 1100 kalveren voor Van der Walle te mesten (voederen en verzorgen) en terug te leveren. Over de financiële afwikkeling hiervan ontstaat een geschil dat leidt tot een bodemprocedure, aanhangig gemaakt door Van der Walle. Van der Walle vordert een bedrag van ruim € 138.000 van Van den Bergh, die op zijn beurt een eis in reconventie instelt, waarin hij een bedrag van ruim € 176.000 vordert. Van den Bergh legt in totaal zes conservatoire beslagen onder derden tot meerdere zekerheid van zijn reconventionele vordering, waarvan één onder ABN AMRO Bank. Bij deze bank heeft Van der Walle slechts een schuld in rekening-courant en een kredietfaciliteit. De kredietfaciliteit was nog niet ten volle benut.

Van der Walle vordert in kort geding opheffing van de gelegde beslagen. Voor wat betreft het derdenbeslag op kredietruimte stelt de Bossche voorzieningenrechter hem in het gelijk. Het hiertegen ingestelde hoger beroep laat dit vonnis in stand. De aanspraak op kredietruimte die Van der Walle jegens de bank heeft, is een wilsrecht dat als zodanig niet vatbaar is voor derdenbeslag, omdat het geen goed is in de zin van artikel 3:1 BW, aldus het hof.

Cassatie

Van den Bergh gaat in cassatie. Het cassatiemiddel is niet gebaseerd op de ruime leer (beslag op kredietruimte zonder meer mogelijk), maar op de gematigde leer: het niet-benutte gedeelte van de kredietruimte wordt door het beslag getroffen, maar pas indien en voorzover de beslagene gebruik maakt van het recht het krediet af te roepen.

De Hoge Raad omarmt ook deze gematigde leer niet:

'Naar Nederlands beslag- en executierecht kan de door het middel bepleite mogelijkheid van beslag op niet-benutte kredietruimte [de gematigde leer, CvM] evenwel niet worden aanvaard omdat de aard van de relatie tussen de kredietverlenende bank en de cliënt, het systeem van ons faillissements- en beslagrecht en bezwaren van praktische aard zich daartegen verzetten.'

Aard van de relatie

De Hoge Raad stelt voorop dat het enkele bestaan van een kredietrelatie tussen bank en cliënt niet meebrengt dat de cliënt reeds op die grond een vordering heeft op de bank, ook al vindt de vordering die na afroep ontstaat, haar onmiddellijke grondslag in de tussen bank en cliënt gesloten kredietovereenkomst. Immers, er ontstaat pas een verbintenis tot uitbetaling van een bedrag uit de kredietruimte wanneer de cliënt van zijn bevoegdheid tot afroep gebruikmaakt.

Het wilsrecht van de cliënt dat besloten ligt in de bevoegdheid tot afroep, is naar zijn aard niet vatbaar voor beslag en executie (zoals in de ruime opvatting wel wordt betoogd), omdat dit recht niet kan worden overgedragen, aldus de Hoge Raad. Hierbij merkt hij op dat dit praktisch gezien

1. Zie o.m. HR 29 oktober 2004, JOR 2004, 338 m.nt. A. van Hees en JBPR 2004, 68 m.nt. A.W. Jongbloed (Van den Bergh/Van der Walle).
 2. Zie bijv. Hof Den Bosch 8 april 2003, JOR 2003, 132.
 3. Bundesgerichtshof 29.3.01, IX ZR 34/00, ZIP 2001, p. 825-828.
 4. R.D. Vriesendorp, Beslag op overeengekomen kredietruimte, WPNR (2001) 6455, p. 719-721.
 5. Pres. Rb. Utrecht 6 september 2001, NJ 2002, 70.
 6. Zie voor een overzicht de noot van Jongbloed bij JBPR 2004, 68, par. 2.

ook niet het gewenste effect zou hebben: wanneer de beslaglegger het wilsrecht van de kredietnemer/beslagene in diens plaats zou kunnen uitoefenen, zou daardoor tegelijkertijd een tegenvordering van de bank op de beslagene ontstaan tot terugbetaling van dit bedrag. Deze tegenvordering zou de bank vervolgens mogen verrekenen op de voet van artikel 6:130 lid 1 en 2 BW.

Deze onderbouwing is discutabel. Immers, een essentieel kenmerk van een kredietovereenkomst is nu juist dat de bank gehouden is krediet te verstrekken zoals overeengekomen. De aard van een kredietovereenkomst sluit de bevoegdheid tot verrekening in beginsel dus juist uit.⁷ Wat hiervan ook zij, de uitoefening van een wilsrecht door de beslaglegger is in de gematigde opvatting, zoals door Van den Bergh bepleit, niet relevant.

Met betrekking tot de aard van de krediet aanspraak is van belang dat de Hoge Raad duidelijk stelt dat er door afroep onder de kredietovereenkomst (1) een vordering van de cliënt op de bank ontstaat, welke (2) rechtstreeks voortvloeit uit de kredietovereenkomst. Hiermee voldoet deze vordering *in beginsel* aan de omschrijving van artikel 475 Rv.⁸

Systeem faillissements- en beslagrecht

Als voornaamste bezwaar van systematische aard tegen beslag op kredietruimte noemt de Hoge Raad de omstandigheid dat een beslag hier als een blokkerende maatregel van onbepaalde duur zonder uitzicht op executie zou fungeren. In de ruime opvatting, waarbij de beslaglegger uitbetaling tot de kredietlimiet kan bewerkstelligen, zal de bank onmiddellijk verrekenen (zie hiervoor), en in de beperkte opvatting (waarbij de beslagene eerst van zijn wilsrecht gebruik moet maken) zal de beslagene/kredietnemer in het algemeen niet onder het krediet trekken. Immers, dit zou leiden tot afzondering van het bedrag (bij conservatoir beslag) of uitbetaling aan de schuldeiser (bij executoriaal beslag).

Deze patstelling is blijkens de wet en parlementaire geschiedenis niet wenselijk, aldus de Hoge Raad: beslag is een bewarende maatregel die erop is gericht om zo snel mogelijk verhaal te laten plaatsvinden.

Hoewel het arrest primair betrekking heeft op conservatoir beslag, lijkt de Hoge Raad ook executoriaal beslag op niet-benutte kredietruimte af te wijzen. Bij de behandeling van de gematigde leer in rechtsoverweging 3.3 noemt de Hoge Raad zowel executoriaal als conservatoir beslag, terwijl deze gematigde leer in rechtsoverweging 3.4 wordt verworpen, dus – zo lijkt het – inclusief de mogelijkheid van executoriaal beslag op niet-benutte kredietruimte. Rechtsover-

weging 3.4 bevat de categorische afwijzing van beslag op kredietruimte 'naar Nederlands beslag- en *executierecht*' (cursivering CvM).

Met name bij executoriaal beslag is de redenering van de Hoge Raad niet bijzonder overtuigend, aangezien de beslagene dan veroordeeld is tot betaling en hiertoe ook (deels) de mogelijkheid heeft, maar hiervan geen gebruik wenst te maken. De extra prikkel tot betaling of het treffen van een aanvaardbare regeling die van een beslag op die niet-benutte kredietruimte uitgaat, lijkt dan ook niet ongerechtvaardigd.⁹

Bezwaren van praktische aard

De Hoge Raad gaat uitgebreid in op de maatschappelijke context en met name het belang van banken en cliënten van banken bij een 'ongestoord' kredietverkeer. Zo hecht hij veel belang aan het risico dat een bank zou lopen van een tegenover de beslaglegger niet-bevrijdende betaling (in het bijzonder in geval van concernkrediet waarbij het beslag slechts één lid van het concern betreft).

De aanscherping van algemene voorwaarden en verhoging van tarieven die hiervan het gevolg zouden (kunnen) zijn, zijn kennelijk zwaarwegende argumenten tegen de mogelijkheid van beslag op kredietruimte. Hierdoor zou immers 'het maatschappelijk nuttige instrument van de kredietverlening' onder druk komen te staan, aldus de Hoge Raad.

Conclusie

Het doek is definitief gevallen voor beslag op niet-benutte kredietruimte. In de literatuur is inmiddels kritiek geuit op de motivering van de Hoge Raad,¹⁰ die vanuit het door hem gewenste resultaat lijkt te hebben terugeredeneerd. De praktijk kan in ieder geval uit de voeten met dit arrest. Aan duidelijkheid laat dit arrest immers niets te wensen over.

*Mr. C.Y. van Megchelen
Stibbe*

7. A. van Hees in de noot bij JOR 2004, 338, par. 5.

8. A.W. de Man, Beslag op niet-benutte kredietruimte exit, NdBW 2004, p. 164-168.

9. In die zin Van Hees 2004, par. 4.

10. Zie o.m. Van Hees 2004 en De Man 2004.